

Stavetips for Tema 07.

1

Morfemord

(Vanlige norske forstavelser og vanlige norske endelser)

i

Veileder 1.0

Nedenfor følger noen stavtips for **Tema 07**, **Katalog 02 og 03**, bokmålsversjonen. Delvis relevant for nynorskversjonen også.

Noen stavetips for:

Tema 07	Morfemlesing
Katalog 02	Vanlige norske forstavelser
Ordliste 01	Forstavelser – be, u, an, sam, hoved, mis, hen, fore

u- betyr at hovedordet får motsatt betydning: hell – uhell eller blir noe nedsettende: gjerning – ugjerning

an- uttales med kort a-lyd, men staves med bare en n.

mis- kan bety *feil* eller *gal* (mistak) eller *ikke* (misfornøyd). Ordet uttales med kort i-lyd, men skal likevel ha bare en s etter i'en.

sam- kan bety slikt som sammen, ensartethet, fellesskap etc. samtale.

hoved- betyr den viktigste, største, betydeligste (hovedsaken, hovedstaden).

hen- betyr slikt som bort, vekk, i retning av etc. Hen uttales med kort e-lyd, men etterfølges likevel av bare en n.

fore- Uttales med lang å-lyd, men staves med bokstaven o.

unn- betyr noe slikt som bort, fra, unna eller uten. Unn har kort u-lyd og staves med dobbel konsonant (nn). Den forenkles ikke foran ny konsonant. (Det heter ikke untak, men unntak).

gjen- betyr noe slikt som om igjen, på nytt eller tilbake. /j/-lyden i ordet gjenstaves med grafemet gj. Bokstaven g er stum.

Noen stavetips for:

Tema 07	Morfemlesing
Katalog 03	Vanlige norske endelser
Ordliste 01	Endelser

-ende

Stavelsen –ende forteller at noe pågår akkurat nå eller samtidig som noe annet foregår .

-ende kan i prinsippet settes bak alle verber slik at utallige ord ender på -ende. Ordene på

–endelistene er valgt ut fordi de ofte brukes i litt vanskelige tekster. De fleste uttaler ikke bokstaven d i –ende, - d'en er stum. Uansett bør eleven forklares forskjellen på –ende og flertallsendelsen –ene.

-ing, -ning

Uttallige norske ord slutter med –ing eller –ning. De kan være vanskelige å lese og skrive fordi *en* lyd (et fonem) betegnes med to bokstaver ng. Dette er gjennomgått Katalog 26-

Ikke-lydrette ord og i noen grad også i Katalog 15-Kompliserte og Ikke-lydrette rim. Forklaringen bør repeteres her. Eldre elever bør også forklares at /ng/-fonemet staves

med bokstaven n foran k. I noen ord representeres /ng/-fonemet fulgt av /n/ -fonemet med bokstavene –gn (vogn, rogn etc.)

-lig, -dig, -(t)ig

Endelsene –lig, –dig og –(t)ig er svært vanlige. De gjør grunnordet om til et adjektiv. Bruk ro som eksempel: ro blir til rolig. I mange av disse ordene kan man sette u- foran. Da betyr ordet det motsatte (urolig). En kan også sette endelsen –het bak. Da blir det et substantiv urolighet(ene).

I disse endelsene blir bokstaven g vanligvis ikke uttalt. Den er stum. Det er viktig at barnet vet om og husker på den stumme g'en når det skriver. Når barnet er i tvil kan det være nyttig å få vite at det er relativt uvanlig at norske ord slutter med i. Hvis barnet er i tvil og ordet ikke tilhører ordene nedenfor kan det derfor trygt skrive g.

-lig. Få norske ord slutter på li (uten stum g). Disse er li, bli, gli, juli, skli og tivoli.. Resten av ordene som slutter på –i når vi uttaler dem, kan du skrive med stum g.

-dig. Det er få norske ord som slutter på di (uten stum g). De viktigste er fordi, verdi og melodi. Disse ville du neppe skrive med g. Resten kan du skrive med g.

-tig. Få norske ord ender på ti (uten stum g). De viktigste er ti, borti, sti, politi, sympati. Disse ville du neppe skrive med g. Resten kan du skrive med g.

M.a.o: Hvis du er i *tvil* om hvordan du skal skrive et ord som slutter på /li/, /di/ eller /ti/, kan du ganske trygt skrive g.

Ordet aldri er et spesialtilfelle. Mange føyer til en stum g i aldri: Husk derfor: "Aldri g i aldri."

-lighet, -dighet, -ighet.

Mange adjektiver blir til substantiver ved at de får endelsen –het bak seg. Dette gjelder også –lig, –dig og –ig ordene. Husk at disse beholder den stumme g'en inne i ordet, dvs foran –het.

-dom, -som, -somhet.

Endelsene dom- og -som uttales med *kort /å/-lyd*. Da skulle man forvente at de ble etterfulgt av dobbel konsonant. En rettskrivingsregel sier imidlertid at det ikke lov å skrive to mm'er til slutt i norske ord. Derfor skrives de med bare *en m* – dom og som.

Når -dom og -som bøyes (dommen, oppmerksomme) og den korte /å/-lyden etterfølges av m *inne* i ordet, skriver vi imidlertid **mm** – altså dobbelt konsonant.

Når det kommer en *ny* konsonant etter **m** inne i ord, forenkles imidlertid den doble konsonanten slik at det blir bare *en m* (oppmerksomheten).

-aktig, -messig

Disse to endelsene gjør substantiv om til adjektiver. Endelsene betyr noe slikt som "som minner om, som en eller som er vanlig i eller hos" Tyvaktig betyr da oppførsel som

minner om en tyvs, bymessig betyr noe som er vanlig i byer. Endelsen forteller m.a.o. om en likhet med første delen i ordet.

-aktig og -messig staves med stum g. Når disse to gjennomgås kan det være hensiktsmessig å repetere endelsene -lig, -dig og -(t)ig som også staves med stum g. Det er også nyttig å påpeke at -messig har kort /e/-lyd og derfor etterfølges av dobbelt konsonant (ss)

-full

Endelsen -full gjør et substantiv om til et adjektiv. -full betyr noe slikt som full av eller fylt av. Angerfull betyr full av anger, fordomsfull betyr full av fordommer.

Endelsen -full har kort /u/-lyd og staves derfor med dobbel konsonant (ll).

Det kan være nyttig å fortelle barnet at når endelsen full bøyes, forenkles *ikke* den doble konsonanten slik barnet er vant til. Dette er nok slik fordi full og fullt skal kunne skilles fra ful og fult som betyr lur og lurt. Derfor staves ordet betydningsfullt.